

Bild 1



Det här avsnittet handlar om hur man försvarade sin hembygd. Det innehåller borgar, försvarsmakt, översiktskartor m.m.

Bild 2



Det har inte varit krig i Sverige på mer än 200 år.

Innan dess var Sverige i krig med andra länder i flera hundra år, med korta fredstider emellan. Innan det fanns något som hette "Sverige" fanns det många småkungar och hövdingar som slogs om makten över olika landområden. Man seglade också över haven för att erövra rikedomar och fånga slavar eller för att erövra landområden och sedan flytta dit. Från vår del av Sverige seglade man mest österut till det som idag är Finland, Ukraina och länderna vid Svarta Havet

Bild 3



På 1600-talet såg Europa lite annorlunda ut.

Sverige var ett stort land, där även dagens Finland ingick. Det betydde att vi hade en gräns i öster mot Ryssland.

Bild 4



Varför byggde man borgar, varför fanns det soldater som stred på land och sjömän som stred ombord på båtar?

Området kring det som vi kallar Långhundraleden var från 500-talet och framåt en mycket rik bygd med mäktiga hövdingar och stormannagårdar, som säkert slogs med varandra men också tillsammans drog iväg på krigståg och röveri. Stora gravhögar över mäktiga personer finns t ex vid Vada.

Den som lydde under en hövding måste göra krigstjänst till lands eller på hans skepp, när han kallade. Vi berättar mera om detta senare. Till lands kunde man söka skydd i borgar när fiender anföll. Ruinerna av sådana kallar vi idag för "**Fornborgar**".

Bild 5



Den äldsta borgen du kan finna inom Österåker är **Gottsundaborgen**, som ligger uppe på ett berg vid sjön Storträsket, som var en havsvik och del av farleden när borgen byggdes. Den är troligen från 100-talet, alltså nästan 2000 år gammal. En lång stenvall skyddar den från landsidan, mot sjön skyddar det höga, branta berget. Stenvallen har haft en träpalissad (en mur av resta trädstammar) längs överkanten. Nedanför borgen vid sjöleden fanns troligen en spärr som sköttes av hövdingens män när krigsfara hotade, eller för att ta skatt av seglande handelsmän.

Bild 6



Gottsundaborgen låg uppe på berget. Man kan tänka sig vilken utsikt och kontroll man hade över farleden (vattnet) nedanför!

Bild 7



Ett flygfoto över golfbanan vid Stava med utsikt söderut. Man kan fortfarande se var vattenleden legat, trots att landet nu ligger högre än tidigare (landhöjningen).

Bild 8



En annan viktig farled var den längs kusten norrifrån, där de sjöfarande från öster kom inseglande – Grönborgsleden, som vi idag kallar Furusundsleden.

Bild 9



Lite söder om dagens färjeläge till Ljusterö låg **Grönborg**, som det inte finns mycket kvar av.

Innanför Skeppsdals brygga finns två små sjöar i en sedan länge uppgrundad vik. Där finns ruiner av **Taborg**, som troligen byggdes under medeltiden på 1300-1400-talet. Den var en murad stenborg. Legenderna säger att denna borg var ett fäste för sjörövare, som kallades "Vitaliebröder" som härjade i Östersjön i början av 1400-talet. För 600 år sedan var här fortfarande en havsvik, kanske 4-5 meter djup, det räckte bra för den tidens skepp.

Bild 10



Lite söder om Skeppsdals brygga ligger **Knaborg**, som är ett litet fäste på en hög berg-knalle. Båda troligen byggda på 900-talet. De var troligen **bevakningsborgar** där man höll utkik mot dem som kom seglande norrifrån i leden – de kunde ju vara sjörövare från andra sidan Östersjön – som då hette "Eystrasalt" (det östra saltet). Om det kom någon man inte kände igen tände man kanske en varningseld – en "vårdkase". Kanske hade man redan sett eldar tändas norrut, från andra bevakningsborgar.

Bild 11



Om vi tänker oss vattennivån lika hög som den var på tusentalet, skulle strandlinjen se ut så här i dagens Åkersberga.

Bild 12



Alldeles nära Österskärsskolan och nära Tuna Säteri ligger **Biskopstuna**, som troligen byggdes i början av 1200-talet. Den låg då på en udde ut i det som idag är Tunaviken. Där det ligger villor och radhus idag var det då vatten (ungefär 4-5 meter högre än idag). Biskopstuna var en av tre **skatteborgar**, som ärkebiskopen i Upsala då hade för att samla in sin skatt från bönder och fiskare (och seglande handelsmän). De andra två skatteborgarna låg vid Almare Stäket och Biskops Arnö på Mälarsidan. Biskopstuna har gått igenom många öden, här har strider stått mellan svenskar och danskar. Borgen revs till större delen av Gustav Wasa på 1500-talet. Sjöstrid mellan svenska och danska fartyg skedde i Tunaviken så sent som **1612** då Sverige och Danmark var i krig.

Bild 13



Inne i borgen finns 4 rum.

Bild 14



Borgar och nutida **fästningar** för att hindra fiender att segla in till Stockholm hittar du i Waxholm (och det ligger inte i Österåker) och på olika ställen ute i skärgården. Fästningen i Waxholm hindrade den ryska flottan att segla in till Stockholm när den härjade längs svenska kusten år 1719.

Bild 15



Under Första Världskriget 1914-1918 hade vi sjökrig i Östersjön på nära håll. Ryska ubåtar och tyska krigsfartyg slogs och sänktes i Ålands Hav. Svenska Flottan var till havs och bevakade svenskt vatten. Nu fanns också flyg, sjöflygplan spanade över havet. De baserades på olika platser i skärgården. På 1920-talet började man bygga fästningar för långskjutande kanoner på många platser runt Sveriges kuster. Från den tiden har vi Siaröfortet på Kyrkogårdsön vid Norra Ljusterö, som idag är ett försvarsmuseum.

Bild 16



Här fanns två grova kanoner (15 cm) som kunde skjuta granater ända upp till Kapellskär och Söderarm för att hindra fartyg att gå in den vägen.

Bild 17



Uppe på **Lagnöberg** vid Klintsundet på Ljusterö fanns också ett **batteri** (grupp av kanoner, med två ännu grövre (24 cm) kanoner), som kunde skjuta granater långt ut i skärgården mot andra inseglingsvägar. På bilden ser du ingången till Lagnöberg. Under andra världskriget 1939-1945 låg flera tusen män i beredskap på fästningar i skärgården, sjöflygplan med torpeder hade dolda baser i skärgårdsvikar och stora krigsfartyg låg förtöjda och maskerade vid några av våra klippiga öar i Saxarfjärden. Idag ser kriget annorlunda ut, och det finns fortfarande anläggningar och skyddssystem därute. Amfibiekåren i Berga (tidigare i Vaxholm) och Marint Hemvärn finns därute och övar.

Bild 18



Tsar Peter försökte erövra Stockholm. Försvaret av alla områden norr om Stockholm leddes från ett högkvarter i Tuna Säteri. Det gick inte att segla igenom via Vaxholm, flottan gick då in södra vägen men kom inte längre än till Ålstäket, där man landsteg och kom i strid med svenska trupper i ett ganska stort slag. Ingen vann detta slag, men Tsar Peter gav upp. Han ville inte offra sin flotta och tusentals män på att slåss om Stockholm. Han fortsatte att härja längs kusten, och på hemvägen brände han ner Östanaå Slott. Roslags-Kulla kyrka brändes inte. Wira Bruk lät han också vara. Sedan 1719 har vi inte haft några främmande soldater i krig i vår del av Sverige.

Åkerhielm som var känd av ryssarna och ägde Margretelunds slott, hade undgått att bli drabbad av härjningarna.

Bild 19

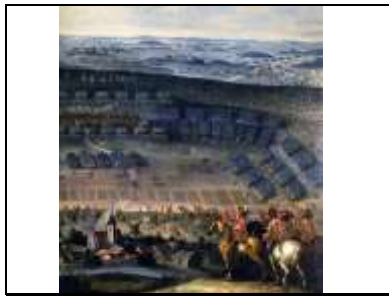


Det var mycket ofta krig i gamla tider. Det var ett vanligt sätt för en hövding eller kung att försöka öka makten, Det gällde att erövra större landområden eller viktiga naturresurser eller säkra segelvägar för handelskepp och krigsfartyg. Sverige blev en enad och sammanhållen nation med Gustav Wasas styrelse under 1500-talet och var sedan i krig på olika sätt fram till 1814, med korta avbrott av fred. Tidigare var det ofta krig mellan olika kungar inom det som sedan blev Sverige, Norge och Danmark. Finland blev en del av Sverige på 1200-talet och det blev ofta krig med olika kungar i det som sedan blev Ryssland. Vi kan tycka att det är hemskt och konstigt att man krigade så mycket, men det var naturligt för den tidens människor. Det fanns människor som

ville ha en fredlig värld redan då, men de hade inte makten.

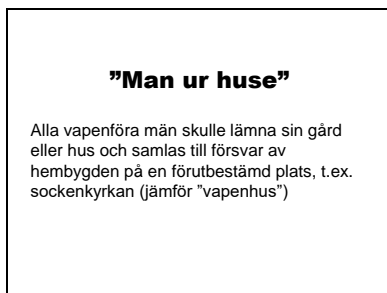
Bilden är ur Olaus Magnus historia från 1555 och visar en bondehär som inspekteras av en riddare i full rustning. Bönderna har den typiska beväpningen; armborst (en kraftig slags pilbåge), handbågar och spjut, men saknar hjälmar och harnesk (bröstskydd av plåt). Utrustningen skulle varje vapenför man själv hålla och truppen kunde därför lätt samlas.

Bild 20



Under 30-åriga kriget utkämpade Gustav II Adolf flera fältslag, bland annat det stora, omtalade vid Breitenfeld 1631 och Lützen 1632. Behovet var stort av såväl män som vapen. Fleming fick av kungen order att introducera (starta) tillverkning av vapen i vårt land. Han smugglade/köpte då in skickliga klingsmeder (smeder som kunde göra klingor/svärd till värjor) från Solingen i Tyskland och anlade (byggde) en smedja vid Wiraåns fall någon gång omkring 1630.

Bild 21



Att gå ut i krig kan också vara att försvara sitt eget land, sin egen gård, sin familj. Det kändes nog ofta så i forna tider när soldater eller krigsskepp härjade. När då hövdingen kallade alla "man ur huse" var det vanligen sitt eget man ville skydda.

Bild 22

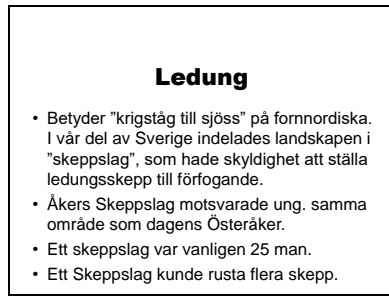


Bild 23



Gustav II Adolf var svensk kung från 1611. Han ärvde vid trontillrådet (den dag han blev kung) ett antal fiender och ett par krig, bl.a. det s.k. Kalmarkriget 1611-1613.

Gustav II Adolf reformerade (gjorde om och gjorde nytt) krigföringen, bland annat genom att bryta upp de dittills dominerande (viktiga) stora "fyrkanterna" och satsa på mindre lätttrörliga enheter (grupperingar av stridande soldater). Hans trupper kunde snabbt ändra läge på slagfältet.

Gustav II Adolf stupade (dog) på slagfältet i Lützen i Tyskland den 6 november 1632.

Bild 24



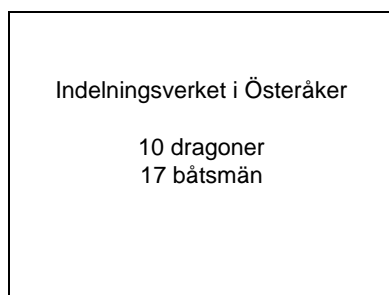
Karl XII (Karl den tolfte) var svensk kung från 1697, under vars regeringstid indelningsverkets armé kom att sättas på sina avgörande prov. Det var helt enkelt väldigt mycket krig då!

Bild 25



1682 genomdrev Riksdagen beslutet om det "ständiga eller vissa knektehållet", i dagligt tal kallat Indelningsverket.

Bild 26



Från Österåkers socken (ung. som kommun) rekryterades (anskaffades) tio dragoner till Livregementets dragonkår nr 3, Roslagens svadron (stor grupp av soldater) och sjutton båtsmän till Södra Roslags 2:a båtmanskompani.

Bild 27



Enligt kontraktet skulle soldaten ha tillgång till ett torp med mark. Här ser vi båtsmanstorp 100, i Kvislingby, 1988. Huset innehöll "stuga med kök" d.v.s. samlingsrum med spis, en "kammare" d.v.s. sovrum och en förstuga vid ingången. Det fanns även en skrubben för förvaring.

I hembygdsparken Ekbacken finns tre soldattorp som visar hur man bodde på den tiden.

Bild 28



Den svarta skylten måste finnas, monterad på den gavel som vette (i riktning mot) vägen, enligt direktiv (anvisningar) från kung Karl XI.

Bild 29



Här ser vi ett annat båtsmanstorp, nr 105, också kallat "Kylen". Innehavaren, båtsman Åkerström, också kallad Kylegubben står utanför huset.

Bild 30



Regelbundet samlades soldater till övningar och möten. Även i hög ålder samlades de gamla dragonerna på K1 (regemente för kavalleri/hästar) inne i Stockholm.

Nr 2 från vänster är dragon Berggren, och sittande i mitten ser vi dragon nr 10 Bergstedt från Österåker.

Berggrens torps finns idag i Ekbacken!

Bild 31



Regelbundet visiterades (kontrollerades) soldattorpet av soldatens kompanichef tillsammans med rotemästaren. Här ser vi dragontorp nr 8, Högbäcka, med de visiterande samlade utanför torpet.

Bild 32



Hans fullständiga namn var Jan Peter Lindroth Idman. Idman var hans soldatnamn. Hans liv finns beskrivet i en bok från Hembygdsföreningen som heter "Ett härligt liv?"